

Kokoomuslaisia keinoja ympäristöhaasteisiin: Vapaus tarvitsee vastuuta

Kokoomuksen lähtökohta on ihmisen vapaus toteuttaa itseään ilman holhoavia rajoituksia niin yksityishenkilönä kuin elinkeinonharjoittajana.

Mahdollisimman suuri itsensä toteuttamisen vapaus ei toteudu, jos emme ota vastuuta siitä, miten toimintamme rajoittaa toistemme mahdollisuuksia nauttia yhteisistä rikkauksistamme: vapautta nauttia puhtaista vesistöistä, vapautta nauttia luonnon monimuotoisuudesta, vapautta elättää ja vaurastuttaa yhteisöään ilman, että ilmastonmuutos pilaa elämän edellytykset kotiseudulla.

Jos kaikki vesistöt, ilmakehä tai luonnon monimuotoisuus olisi yksityisomistuksessa, omistaja vaatisi maksua omaisuutensa heikentämisestä ja kieltäisi sen korvaamattomien arvojen tuhoamisen. Puhdas ympäristö on kuitenkin julkishyödyke, jota ei yleensä voi eikä pidäkään yksityisen omistaa. Siksi meidän on estettävä ympäristön heikkeneminen yhteisin julkisen vallan päätösin. Se on kokoomuslaista vastuunottoa. Vastuuta toistemme vapaudesta ja vastuuta seuraavia sukupolvia kohtaan.

Kokoomus on vapauden ja vastuun puolue. Meille on selvää, ettemme voi elää lastemme piikkiin - oli kyse sitten valtion velkaantumisesta, luonnon köyhdyttämisestä tai riskin ottamisesta ilmaston muuttamisen suhteen. Olemme sata vuotta pyrkinneet kehittämään Suomea siten, että jätämme maan aina paremmassa ja kestävämmässä kunnossa seuraavalle polvelle. Niin haluamme tehdä myös nyt.

Tämä ohjelma rakentuu kolmen vastuun ympärille: vastuulle ilmastosta, vesistöistä ja luonnon monimuotoisuudesta. Vastuiden toteuttamiseksi esitämme tavoitetasoja, jotka ovat tehtävä ensi vaalikaudella. Joiltakin osin mennään jo yksityiskohtiin, toisaalla ei. Huomioimme myös kiertotalouden tuomat mahdollisuudet ja korostamme asenteidemme merkitystä maailman muutoksessa.

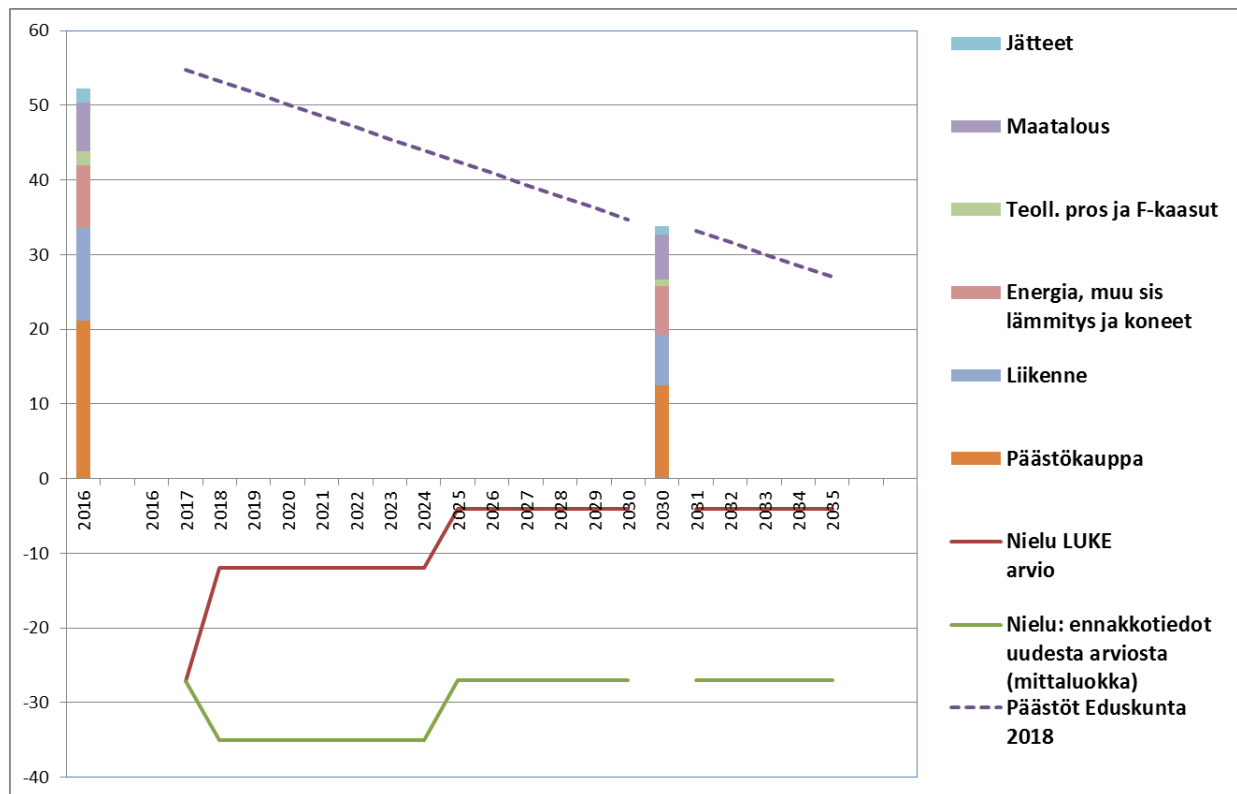
1. Vastuu ilmastosta

Ilmastonmuutos, yhdessä luonnon kantokyvyn heikkenemisen kanssa, on ihmiskunnan suurin riski tällä vuosisadalla. Pariisin ilmastositomuksen mukaiset maiden sitoumukset eivät viimeisimmän selvitysten mukaan ole riittäviä vaarallisen ilmastonmuutoksen torjumiseksi.

Hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC lokakuussa 2018 julkaistun raportin mukaan ilmaston odotetaan lämpenevän aikaisempaa arviota nopeammin. 1,5 asteen lämpeneminen olisi odotettavissa jo 10-30 vuoden aikajänteellä. Raportti vahvistaa sen, että ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät yhä selvemmin jo meidän aikanamme. Ilmaston kannalta tärkeiden ratkaisujen aika on nyt. Meidän on tehtävä päästövähennyksiä nopeammalla aikataululla, samalla kun huolehdimme hiilinieluistamme.

Suomen on kannettava vastuunsa ja näytettävä esimerkkiä. Suomen omat päästöt eivät tietenkään ilmaston lämpötilaa ratkaise, mutta vaatimalla edelläkävijyyttä Suomessa on jo saatu syntymään ratkaisuja, joiden myyminen Kiinan ja Intian tapaisille markkinoille vähentää päästöjä moninkertaisesti Suomen omiin päästöihin verrattuna. Edelläkävijäratkaisujen kehittämisen ja käyttöönoton kautta Suomen myönteinen kädenjälki voi olla moninkertainen hiilijalanjälkeemme verrattuna. Edelläkävijäisyys tuo maaillemme myös valtavan mahdollisuuden puhtaiden huipputeknologioiden kehittämisessä ja näiden kaupallistamisessa ja viennissä.

Suomen on jatkettava määrätietoista ilmastopolitiikkaa. Sitä varten on tehtävä päätöksiä jo lähivuosina. Määrätietoisella, järkevällä ja pitkäjänteisellä politiikalla Suomen on mahdollista loikata kustannustehokkaasti päästölähteestä päästönieluksi. Meillä on realistinen mahdollisuus tähdätä siihen, että 2040-luvun aikana Suomen metsät ja metsämaa sitovat enemmän hiiltä kuin vapautamme Suomen päästöinä taivaalle.

Suomen päästöt ja nielut vuoteen 2035 asti. Nielujen laajuus ratkaisee pitkälti, miten nopeasti Suomi saavuttaa päästöneutraaliuden. Jos nielut vähenevät Energia- ja Ilmastostrategian laskelmien tasolle (4 Mt CO₂), Suomen on käytännössä mahdoton saavuttaa päästöneutraalisuutta vuoteen 2035 mennessä. Viimeisimpien nielulaskelmien ennakkotiedot (marraskuu 2018, "Nielu ennakkotiedot uudesta arviosta"-viiva) mukaan nielu olisi kuitenkin suurempi kuin Energia- ja Ilmastostrategiassa oletettu. Tällöin päästöneutraaliuteen olisi mahdollista päästä nyt linjatuilla päästövähennystoimilla vuoteen 2035 mennessä. Nieluarvio: Ympäristöministeriö ja Tilastokeskus 2017: Suomen YK:n ilmastopimuksen seurantaraportti.

- Suomen tulee tähdätä lähes päästöneutraaliksi (päästöt ja nielut yhtä suuret) 2030-luvulla ja lähes päästöttömäksi vuoteen 2050 mennessä. Hiilineutraalius voidaan siten saavuttaa jo selvästi ennen päästöttömyyttä, koska Suomen metsät sitovat runsaasti hiiltä ilmasta.
- Jatketaan eteenpäin ilmastotaistelun esimerkkimaana. Kehitetään keskeisimpiä uusia puhtaita teknologioita ja ratkaisuja Suomessa ja myydään kasvumarkkinoille, joiden kehitys ratkaisee ilmastomuutoksen.
- Suomi kantaa globaalin ilmastovastuunsa sekä ilmastorahoituksella, aktiivisella osallistumisella kansainväliseen ilmastoyhteistyöhön ja etenkin vähähiilisten teknologian ja ratkaisujen kehittäjänä ja viejänä sekä hiilen hinnoittelun edistäjänä.

1.1. Päästöille nouseva hinta kansainvälisesti ja kansallisesti

Uskomme markkinoiden luovuuteen ja tehokkuuteen päästöongelmien ratkaisemisessa, kunhan saastuttamiselle asetetaan yhteiskunnan toimesta riittävä hinta. Päätökset on tehtävä pitkäjänteisesti. Tuotekehityksen ja investointien valintoja tehtäessä on voitava luottaa siihen, että fossiilisiin ratkaisuihin nojautuminen tulee jatkuvasti kalliimmaksi.

Tehokkaimmin päästötalkoot onnistuisivat globaalisti yhtenäisen päästöhinnittelun avulla. Euroopan unionin päästötavoitteiden kiristäminen saisi puolestaan edes Euroopan hitaampien maiden muutosvauhdin nousemaan lähemmäs omaamme. Tällä hetkellä Pohjoismaat ja useat läntisen Euroopan maat tekevät energiakäännettä kansallisten tukien ja kieltojen kautta selvästi EU-päästöohjausta tuntuvammin.

- Tehdään päästöttömien ratkaisuiden valinta jatkuvasti helpommaksi niin yrityksille kuin kotitalouksille ensisijaisesti päästöjen hinnoittelulla.
- Ajetaan päästötalkoiden nopeuttamista Euroopan unionissa ja kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa. Saatetaan päästöhinnittelu tasolle, jolla se on pääasiallinen ohjauskeino puhtaaseen energiaan siirtymisessä erillisten tukien sijaan.
- Tarkistetaan EU:n vuodelle 2030 asetettua päästöjen vähentämistavoitetta siten, että 40 prosentin vähennysten sijaan tähdätään vähintään 50 prosentin päästövähennyksiin. Ohjataan vähennykset pääosin päästökaupasektorille, jolloin päästövähennykset toteutuvat tehokkaasti edullisuusjärjestyksessä.
- Harkitaan päästökaupasektorilla tarvittaessa päästöjen riittävän hinnoittelun varmistamista ns. lattiahintamallilla vähintään pohjoismaisen sähkömarkkinan laajuisella alueella.
- Suomen verotuksessa siirretään verotuksen painoa työn ja yrittämisen verotuksesta haittojen verotukseen.
- Kokoomus hakee EU- ja WTO-tasolla ratkaisuja, joilla epäreilua kilpailua voidaan kompensoida esimerkiksi hiilitullein niissä tuoteryhmissä, joissa hiilipäästöjen hinnoittelu EU:n kanssa kilpailevassa tuotantoympäristössä on olennaisesti kevyempi ja päästöhinnittelulla merkittävä vaikutus tuotannon sijoittamiseen.

1.2. Kestävästi irti hiilestä, maakaasusta ja turpeesta

EU:ssa ei pystytä todennäköisesti lähivuosina tekemään riittäviä päätöksiä, jotta päästöoikeusjärjestelmä yksin johtaisi tarpeeksi nopeaan muutokseen sähkön ja lämmöntuotannon sekä teollisuuden päästöissä. Tästä syystä Kokoomus on Suomen nykyisessä hallituksessa ajanut esimerkiksi kivihiilen kieltämistä sekä päästöhinnittelua lämmityspolttoaineiden verotuksessa, vaikka näitä sektoreita säädellään myös EU:n yhteisellä päästökaupalla. Suomen tulee jatkaa kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa myös kansallisin keinoin.

Korvataan tuontipolttoaine kivihiilen käyttö ja puolitetään fossiilisen öljyn käyttö 2020-luvun aikana. Energiainvestointien pitkän elinkaaren takia on aika katsoa jo pidemmälle. Kokoomuksen tavoitteena on, että fossiilisten polttoaineiden merkittävä käyttö voimalaitoksissa päättyy vuoteen 2040 mennessä ja turpeen osalta vuoteen 2035 mennessä. Ohjauskeinot on linjattava pitkäjänteisesti ja mahdollisimman teknologianeutraalisti, jotta toimijat pystyvät sopeutumaan ja markkinat ehtivät löytämään kustannustehokkaimmat ratkaisut. Normaalikäytöstä luopumisen jälkeenkin kivihiiiltä ja turvetta voi olla järkevä varastoida ja niiden rajattua energiaksi hyödyntämiskykyä ylläpitää poikkeusolojen käyttöä varten, mikäli tämä on teknisesti huoltovarmuussuunnittelun perusteella edelleen järkevää.

- Luodaan lämmityspolttoaineiden verotuksen osalta pitkäjänteinen ohjelma, jolla hiilipäästön hinta nousee asteittain. Myös turpeen energiakäyttö tuodaan asteittain veron piiriin.

- Yritystukien painopistettä tulee siirtää tuotekehitystä ja päästöttömiä ratkaisuja tukevaan suuntaan. Kompensoivia tukia tulee rajata tarkemmin valtioiden päätösten aiheuttamiin kilpailuvääristymiin. Energiaan liittyvissä tuissa tulee suosia päästöjen vähentämistä, kuten siirtymistä fossiilisista polttoaineista sähkön tai tuotannon sivuvirtojen käyttöön erityisesti sähkömarkkinoiden tasapainoa parantavan ajallisen kulutusjouston tai varastoinnin potentiaalin hyödyntäen. Poistetaan fossiilisten polttoaineiden energiaveropalautus asteittain ensi vaalikauden aikana.
- Varmistetaan, että öljyllä erillislämmitetyt talot ja kiinteistöt siirtyvät päästöttömämpiin ratkaisuihin 2020-luvun aikana.

Pohjoismaissa on poikkeuksellisen suuret mahdollisuudet metsäteollisuuden sivuvirtojen hyödyntämiseen. Samalla on tiedostettava, ettei kaikkea öljyllä, kaasulla, hiilellä ja turpeella tuotettavaa energiaa voida kestävästi korvata bioenergialla.

2030-luvulla fossiilista energiaa ja turpeen käyttöä on korvattava pääosin vähentämällä polttamalla tuotetun energian osuutta kokonaisuudessaan. Se tarkoittaa erikokoisten lämpöpumppujen lisääntymistä aina kilometrien syvyydestä porattavan geotermisen lämmön kokoluokasta kortteli- ja talokohtaisiin pumppuihin asti. Nykyaikainen lämpöpumpputeknologia on mullistamassa myös lämmön varastoinnin ja talteenoton mahdollisuudet. Lämpöä voidaan tehokkaasti kerätä esimerkiksi jätevesistä ja kiinteistöjen viilennysjärjestelmistä tai varastoida halvan energian tunteina esimerkiksi suuriin vesivarastoihin.

Polttamalla tuotetun energian vähentäminen merkitsee sähköllä toimivien lämpöpumppujen lisääntymistä. Sähköntuotannostamme noin 80 prosenttia on jo nyt päästötöntä. Vastaavasti muissa Pohjoismaissa luku on kokonaisuudessaan jo 90 prosenttia. Tulevaisuudessa lämmöntuotanto ja liikenne voivat hyvin nojata enemmän sähköön ja sitä hyödyntäviin lämpöpumppuihin. Samalla on kehitettävä kulutusjoustoja ja varastointia, joilla tasataan sähkön tuotanto- ja kulutushuippujen eroja. Jos noin puoli miljoonaa sähkölämmitteistä kotitaloutta olisivat kaikki hyödyntämässä sähkön hintavaihteluita, se riittäisi kylmänä talvivuorokautena jo tasaamaan sähkön tarpeen heilahteluita Loviisan ydinvoimaloiden tehon verran. Vaivaton tekniikka on nyt olemassa - Suomessa maailman kärkipäätä - mutta mielikuvat ja sähkölaskun jäykkyys hidastavat ratkaisujen yleistymistä.

Kulutusjousto on myös kaukolämmön käytössä keskeinen avain polttamalla tuotetun lämmön minimoimiseen. Merkittävä osa varsinkin kaupunki-ilmaa heikentävistä päästöistä syntyy kylmimpinä tunteina, kun usein öljyllä käyvät huippulämpölaitokset käynnistyvät. Näiden tarve vähenee tuntuvasti, jos kiinteistöautomaatiikan annetaan ennakoida lämmön tarpeen piikit ja varastoida lämpöä rakennuksiin hieman enemmän piikkiä edeltävänä aikana.

- Kohdennetaan kaikki uudet energiatukipäätökset jo tulevalla hallituskaudella muihin kuin polttoon perustuviin teknologioihin. 2030-luvulla fossiili- ja turve-energian korvaaminen perustuu muuhun kuin bioenergian lisäämiseen.
- Tehdään Suomesta energian varastoinnin ja kulutusjouston edelläkävijä. Sähkön verotus ja verkkomaksujen perusteet muutetaan siten, että ne kannustavat kuluttajia ja yrityksiä hyödyntämään sähkön markkinahinnan vaihtelua. Säätomarkkinalla toimimisen täytyy olla niin kätevää ja kannattavaa, että yli puolet Suomen kotitalouksista ja yrityksistä toimii vuoteen 2025 mennessä myös sähkömeklarina - automaattikka ostaa halvalla ja myy kalliina hetkenä varastosta tai säättämällä hetkellisesti kulutustaan.
- Harkitaan uusissa taloissa veloitetta kulutusjoustoautomaatiikalle. Laitteisto maksaa itsensä parissa vuodessa takaisin ja vähentää siten asumisen kustannuksia. Rakentamisen markkinamalli ja

taloyhtiöiden päätöksentekotapa kuitenkin hidastaa takaisinmaksuajaltaan järkevän ja kestävän energiamurroksen kannalta keskeisen tekniikan yleistymistä.

1.3. Autoilijalle helpoksi valita sähkö tai biokaasu

Istuvan hallituksen energia- ja ilmastostrategian myötä Suomella on ensimmäisten maiden joukossa suunnitelma siitä, miten fossiilisen öljyn käyttö liikenteessä puolitetaan jo vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteeseen ei tällä aikataululla päästä ilman nykyisten autojen polttoaineen vaihtamista. Onneksi maallamme on metsätalouden runsaiden sivuvirtojen ansiosta mahdollisuus lisätä kestävästi kotimaisten biopolttoaineiden osuutta.

Nestemäisten biopolttoaineiden osuutta liikenteessä ei voida kuitenkaan lisätä kestävästi yli vuodelle 2030 asetetun 30 prosentin tason. Kestävä liikenne on siis ennen pitkää perustettava muille voimanlähteille. Niihin siirtymisen vauhdittumisella on ratkaiseva rooli jo vuoden 2030 tavoitteiden saavuttamisessa.

Biokaasu on erinomainen vaihtoehto varsinkin, kun se tuotetaan maatalouden ylijäämälannasta niin, että lannan sisältämät ravinteet voidaan prosessoida kierrätysravinteiksi ja kuljettaa ravinnepuutosalueille vesistöjä rehevöittämään liiallisen peltölevityksen sijaan. Biokaasulla on Suomessa paljon kasvuvaraa, mutta sen luonteva potentiaali kattaa kuitenkin vain pienen osan koko ajoneuvoliikenteen tarpeesta. Tällä hetkellä vahvin kandidaatti kestävän liikenteen pääasialliseksi käyttövoimaksi on sähkö.

- Uusien autojen verotus siirretään kokonaan auton hankinnan verotuksesta autoilun päästöjen verotukseen. Tavoitteena on, että sähköä tai biokaasua käyttävä ajoneuvo on suomalaiselle aina fossiilista polttoainetta käyttävää autoa kilpailukykyisempi vaihtoehto viimeistään 2030-luvulla. Ohjauskeinojen valinnassa tunnistetaan alueelliset erityispiirteet.
- Käyttövoimavero poistetaan kaasuihin ja sähköautoihin. Auton muuntamista kaasuautoiksi tuetaan määräaikaista konversiotuella.
- Työsuhdeautojen verotusarvo porrastetaan jyrkästi päästöjen mukaan. Työsuhdeautoihin vaikuttamalla voidaan muuttaa merkittävästi Suomeen uusina rekisteröitävien autojen ominaisuuksia ja saada uuden tekniikan autoja muutamassa vuodessa käytettyjen autojen markkinoille.

Lentämisen päästöt kasvavat tällä hetkellä useilla prosenteilla vuosittain. Päästöt uhkaavat jopa kaksinkertaistua reilussa 15 vuodessa. Euroopan sisäiset lennot osallistuvat EU:ssa päästökauppajärjestelmään. Lentoyhtiöt siis hyödyntävät EU:n sisällä tapahtuvan lentoliikenteen päästöjen kasvun ostamalla päästöyksiköitä hiilimarkkinoilta. Kokoomuksessa katsotaan, että lentämisestä aiheutuvia päästöjä on hillittävä EU:n tasolla kunnianhimoisemmalla päästökaupalla. Kotimaan lentoliikennettä voidaan vähentää puolestaan vahvistamalla raideliikennettä. Keskeinen kansallinen toimi on tehdä junamatkustamisesta lentämistä houkuttelevampi vaihtoehto nopeilla suurimpien kaupunkien välisillä junayhteyksillä. Näin tuemme myös tiiviimpää kaupunkirakentamista ja kaupungistumista.

Viihtyisä kaupunki ei nojaudu kohtuuttomasti ruuhkaiseen autoiluun. Kaikkien ei tarvitse jättää autoa kotiin, mutta kun suurempi osa jättää, ovat myös ruuhkat ja parkkiongelmien pienemmät. Kaavoituksella ja rakennusmääräyksillä on väistämättä olennainen rooli myös lämmitystapamuutosten ja energiatehokkuuden mahdollistamisessa.

- Tulevaisuuden kaupunki tarjoaa mahdollisuuksia myös jakamistalouteen sekä autottomaan tai taksi- ja joukkoliikenteen yhdistelmiin nojautuvaan elämäntapaan. Edistetään pyöräilyä erityisesti väyläratkaisuilla sekä mahdollistamalla eri kulkutapoja ja markkinoiden luovuutta yhdistävien liikkumistapojen kehittyminen.
- Kaavoituksessa luodaan standardeja ja vauhditetaan tai hidastetaan asumisen ja liikkumisen ratkaisujen kehitystä. Annetaan kaavoituksessa siis mahdollisuuksia yksilöllisyyteen ja kannustetaan luovuuteen vähäpäästöisen asumisen ja arjen valinnoissa.
- Kehitetään määrätietoisesti raideliikennettä ja sen runkoverkkoa siten, että keskeisten kaupunkien välisessä liikenteessä juna on ajallisesti ylivoimainen lentämiseen nähden ja teollisuus pystyy tehostamaan rautatielogistiikkaa sekä vähentämään kuljetusten päästöjä.

1.4. Kuluttajalle välineitä tehdä ilmastovalintoja

Proteiinin tarve ja vaikutus ravitsemukseen kytkeytyy useiden terveystekijöiden lisäksi monin tavoin ympäristöön. YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n arvion mukaan jopa 14,5 prosenttia maailman kasvihuonekaasupäästöistä syntyy maito- ja lihataloudesta. Eläintuotanto kuormittaa ympäristöä merkittävästi enemmän kuin kasvipohjaisten elintarvikkeiden tuotanto. Silti lihan kulutuksen kasvu ei näy maailmanlaajuisesti loppua.

Kokoomuksessa arvostetaan ruokakulttuurin monimuotoisuutta, ruoan turvallisuutta sekä tuotantotapojen kestävyyttä ja eettisyyttä. Ihmisillä on vapaus valita lautasensa sisältö, mutta on kohtuullista, että ympäristön kuormittavuus näkyy ruoan hintalapussa. Kotimainen liha ja maito on kuitenkin yleensä kestävämpi valinta ulkomaiseen nähden. Onkin vältettävä yksipuolisia ratkaisuja ja on toimittava siten, että kotimaisen ruoan kilpailukyky ulkomaiseen nähden säilyy tai paranee.

Kauppojen hyllyille ilmestyy jatkuvasti uusia kasvipohjaisia ruokainnovaatioita ilman massiivista tukipolitiikkaa. Kasvisruokavalion suosion takana piilee valtava taloudellinen potentiaali. Tätä faktaa vasten on oikeutettua asettaa kasvis- ja hyönteisproteiini reilulle pelikentälle suhteessa maito- ja lihatuotteisiin. Varhainen markkinan haltuunotto uusissa tuotteissa ja tuotantotavoissa voi osoittautua myös menestystekijäksi maataloustuottajien välisessä kilpailussa kansainvälisesti. Itämerestä ja järvistä kestävästi pyydetty kala vähentää vesistöjen rehevyyttä.

- Epäterveellisten ja ympäristöä rasittavien tuotteiden tukemista on karsittava.
- EU:n maataloustukia uudistetaan asteittain siten, että suositaan ilmastoystävällisiä tuoteryhmiä.
- Kotimaisen kasviperäisen proteiinin ja kestävästi pyydetyn kalan käytön edistämistä tutkitaan ja kehitetään
- Minimoidaan ruokahävikki poistamalla esteitä ja luomalla kannusteita.

1.5. Maksimoidaan metsien arvo

Metsien merkitys Suomen hyvinvoinnille on kiistaton. Hyvin hoidetut metsät tuovat hyvinvointia, vaurautta, työtä ja mahdollistavat ainutlaatuisia luonto-elämyksiä virkistyskäytössä. Metsät toimivat hiilinieluna ja sitovat ilmakehästä hiilidioksidia.

Puusta tehtävät tuotteet mahdollistavat uusiutumattomista luonnonvaroista kuten muovista tehtävien tuotteiden korvaamisen kestävimmillä vaihtoehdoilla. Puurakentaminen ja pitkäkestoiset puutuotteet

toimivat pitkäaikaisina hiilivarastoina. Kestävästi hoidetut talousmetsät, elinvoimainen metsäteollisuus metsäluonnon monimuotoisuuden varmistaminen ovat Suomen menestystekijöitä nyt ja tulevaisuudessa.

Suomessa metsän pysyvä hävittäminen metsätalouden yhteydessä on ollut tuntematon ilmiö jo pitkään ja metsänhoidon osaaminen on Suomessa maailman huippua. Suomen metsien puumäärä ja sen sisältämä hiilivarasto on nyt suurimmillaan yli sataan vuoteen. Samalla on tosiasia, että metsänhoidon menetelmiä voidaan ja on syytä edelleen kehittää hiilen sidonnan lisäämiseksi lähivuosikymmeninä.

Suomen metsien kasvun arvioidaan sitovan yli kolmanneksen maamme hiilidioksidipäästöistä. Hakkuiden määrä vaikuttaa tähän hiilen sidontaan tuntuvasti. Suurin osa kuitupuusta käytetään sellutuotteissa, jotka hajoavat ja vapauttavat hiilen ilmaan muutamassa vuodessa mutta jotka toisaalta korvaavat muovia ja muita fossiilisia raaka-aineita. Uudistusikäisen metsän kasvu samankokoiseksi hiilivarastoksi taas kestää väistämättä vuosikymmeniä. Avohakkuun jäljiltä maaperä vapauttaa vuosikymmeniä hiiltä ilmaan enemmän kuin uusi taimikko sitoo kasvuunsa. Samalla järeästä puusta tehdyissä puutuotteissa hiili voi varastoitua jopa satoja vuosia.

Suomen Luonnonvarakeskuksen julkaistun arvion mukaan metsien vuosittain lisää sitoman hiilen määrä vähenee 2020- ja 30-luvuilla määrällä, joka vastaa jopa kolmannesta Suomen nykyisistä hiilidioksidin päästöistä. Metsien käsittelyllä on siis väistämättä keskeinen osuus Suomen nettopäästöissä, vaikka arviot metsänielun kehityksestä ovatkin vielä melko epävarmoja.

Kokoomus pitää kansallisen metsä- ja ilmastopolitiikan yhteisenä tavoitteena, että metsien pitkän ajan arvoa kasvatetaan. Yksi metsien arvo on se, että Suomi voi saada nettopäästönsä nolleen huomattavasti pienemmin aineellisin uhrauksin kuin ilman niitä. Eurobarometrin mukaan myös 57% suomalaisista pitää ilmastomuutoksen hillitsemistä metsien keskeisenä tehtävänä.

Metsien arvoa ei tule kuitenkaan ulosmitata metsänomistajien tai jalostusarvon kustannuksella. Metsien roolia hiilivarastona tulee kasvattaa ensisijaisesti sellaisilla keinoilla, jotka samalla maksimoivat puusta saatavan arvon kiintokuutiota kohden niin metsänomistajalle kuin jalostavalle teollisuudellekin ja jotka lisäävät pitkäaikaisesti hiiltä varastoivien puutuotteiden osuutta metsäteollisuuden tuotannossa. Käytännössä tämä voi tarkoittaa sitä, että metsät ovat keskimäärin hieman järeämpiä ja hieman vanhempia.

Hiilinielun kannalta on iso merkitys sillä, tehdäänkö päätehakkuu metsässä, jonka puut ovat keskimäärin esimerkiksi 60- vai 80-vuotiaita. Hieman tukkipuuvaiheempi päätehakkuuvaihe mahdollistaa myös puusta tehtävien tuotteiden keskimääräisesti pidemmän elinkaaren eli valmistettavat tuotteet sitovat useammin hiilen vuosikymmeniksi. Samalla suomalainen aktiivisen metsänhoidon osaaminen mahdollistaa oikein hyödynnettynä jatkossakin metsän kasvun nopeutumisen ja puumassan laajenemisen siten, että metsä tuottaa elinkaarensa aikana runsaasti sekä tukkia että kuitupuuta.

Metsien koko riippuu toki myös metsämaan hehtaarimäärästä. Erityisesti vajaatuottoisten hukkapeltojen metsitystä on syytä tukea tehokkaammin. Määrällisesti metsityksen mahdollisuudet Suomessa ovat kuitenkin rajalliset. Metsien kriittisinä lähivuosikymmeninä sitoman hiilen lisäämiseksi tarvitaan myös lisää metsäpinta-alaa, mutta metsänhoitomenetelmien kehittämisellä on vielä suurempi merkitys.

- Selvitetään tasapainoiset ohjauskeinot, joilla vahvistetaan metsien kasvua ja hiilensidontaa.
- Metsänhoito-ohjeissa otetaan kattavammin huomioon tavoite kasvattaa metsiin sitoutuvan hiilen määrää sekä parantaa metsien arvoa ja metsätalouden kannattavuutta erilaisilla metsänkäsittelytavoilla ja uudistusajankohdilla.
- Metsien pitkän ajan arvon sekä metsien kasvun ja hiilensidonnan maksimoiminen on otettava erityisesti huomioon Metsähallituksen tavoitteissa.

- Kannustetaan metsähakkuiden sivuvirtojen tehokasta hyödyntämistä sekä puurakentamista ja muuta käyttöä, jossa puuhun sitoutunut hiili säilyy pitkään pois ilmakehästä ja korvaa mm. tuontisementtiä.
- Korvataan kantojen energiakäyttö kestävämmillä ratkaisuilla vuoteen 2025 mennessä. Kantojen energiakäyttö yleensä nopeuttaa hiilen vapautumista ilmaan. Kantojen käyttö on vähentynyt huomattavasti viime vuosina ja vastaa enää noin 10%:ia koko metsähakkeen volyymistä.

2. Vastuu vesistöistä

Suomen vesistöjen pahin uhka on rehevöityminen ja roskaantuminen.

Rehevöitymistä aiheuttavaa ravinnekuormaa täytyy vähentää koko yhteiskunnassa. Emme voi hyväksyä kaupunkien jätevesien ylijuuksutuksia 2000-luvun Suomessa, vaan puhdistuslaitosten on toimittava tehokkaasti ja toimintavarmasti. Monin paikoin jätevesien käsittelyn laatua on myös parannettava, jotta ravinteet saadaan tehokkaasti talteen niin varsinaisista jätevesistä kuin hulevesistäkin.

Vesistöjä rehevöittävien ravinteiden keskiössä on biomassoihin sitoutunut fosfori- ja typpikuorma, josta yli 80 % syntyy maataloudessa. Se ei ole syytös - suomalainen maatalous kestää kansainvälisen vertailun hyvin - vaan lähtökohta yhteiselle työlle, jonka avulla teemme suomalaisesta ruoantuotannosta entistä puhtaampaa.

Vesistöjen etu on suomalaisen ruoan kotimaisuusasteen nostaminen. Suomen fosforiravinteiden tarve saataisiin jo tänä päivänä lähes katettua kotimaisen karjatalouden lantojen sisältämällä noin 20 000 tonnilla fosforiravinnettä. Tästä huolimatta Suomessa käytettiin vuonna 2016 perinteisiä epäorgaanisia fosforilannoitteita 11 000 tonnia. Maatalouden ja vesistönsuojelun yhteiseksi tavoitteeksi tulee ottaa kiertoravinnemarkkina tai muu keino, joka antaa eläimille mahdollisuuden myydä ravinteiden ylijäämä lannoitemarkkinoille sen sijaan, että osa niistä päätyy lannan paikallisen liiallisen peltolevityksen kautta vesistöihin. Saisimme jo huomattavan vähennyksen vesistöihin valuviin ravinteisiin varmistamalla, että lannan ravinteet liikkuisivat ylijäämäalueilta ravinteiden puutosalueille.

Maassamme ei ole sinänsä pulaa käyttövedestä. Jos maatalouden kotimaisuusastetta nostetaan esimerkiksi valkuaistuotannossa, se korvaa veden käyttöä alueilla, joiden vesitase on selvästi Suomea ongelmallisempi.

Kipsin ja kalkituksen käyttöä pelloilla on syytä vauhdittaa hankerahoituksella. Ravinteiden sitomisen lisäksi rakennekalkituksen etuna on esimerkiksi satojen parantuminen. Nämä toimet ovat kuitenkin vain hetkellistä laastarointia, ellei samaan aikaan huolehdita, että maaperään ei jatkuvasti tule enemmän ravinteita kuin viljelykasvit tarvitsevat.

Ravinteita nousee myös Itämeren pohjasta varsinkin suurten suolapulssien aikaan. Keinot näiden ravinnekuormien hillitsemiseksi ovat vasta varhaisessa tutkimusvaiheessa. Pitkällä aikavälillä nämä hapettomien syvänteiden ravinneallotkin ammentavat voimansa meidän ihmisten vesistöihin päästämistä ravinteista.

- Vähennetään vesistöjen maataloudesta aiheutuvaa ravinnekuormitusta huomattavasti vuoteen 2025 mennessä. Periaatteena tulee olla maatalouden kotimaahan jäävän arvonlisän kasvattaminen ja tuontipanosten vähentäminen suljetummalla ravinnekierrolla ja hyödyntämällä kestävästi Suomen hyvää käyttöveden saatavuutta.
- Varmistetaan, että orgaaniset ravinteet ja etenkin lannan sisältämät ravinteet, liikkuvat ylijäämäalueilta puutosalueille. - Luodaan esimerkiksi kierrätysravinteiden sekoitevelvoite tai asetetaan peltolannoittamisen fosforirajat kestäväälle tasolle viimeisimmän tutkimuksen mukaan.
- Kannustetaan hyvään agroekologiaan ja hyvinvoivaan maaperään esimerkiksi viljelykiertoa lisäämällä ja kasvipeitteisyyden lisäämiseen. Pidetään ravinteet pellossa ja hyödynnetään luonnon

omia ekosysteemejä. Vähennetään vesistöjen ravinnekuormitusta peltomaan rakenteesta huolehtimalla.

- Edellytetään kaupunkien jäteveden käsittelyssä toimintavarmuuden ja käsittelyn laadun varmistamista siten, että käsittelemättömän jäteveden ylijuuksutukset vesistöihin vähenevät murto-osaan vuoteen 2025 mennessä ja ravinteiden talteenotossa päästään kaikkialla parhaiden käytäntöjen tasolle.
- Panostetaan tutkimukseen, jonka avulla löydetään keinot hillitä Itämeren pohjan ravinteiden vapautumista.

Vesistöjemme arvoa heikentää edelleen myös vastuuton myrkkyjen käsittely. Jätevesien kemikaali- ja lääkejäämiin tulee puuttua nykyistä tehokkaammin. Haja-asutusalueilla jätevesien käsittelyä tulee seurata ja erilaisia jätevesienpuhdistusmenetelmiä on vertailtava riippumattomasti. Pistemäisissä päästöissä erityisesti järvien ja jokien kannalta merkittäviä ovat myös metsien hakkuiden ja ojitusten sekä turvetuotannon toteutustapa.

- Rajataan veneiden pohjamaalien kuparipitoisuus samalle tasolle kuin Ruotsissa.
- Ehkäistään paikallisesti merkittävät päästöt vesistöihin kehittämällä metsienkäyttöä, turvetuotantoa ja kaivostoimintaa.

3. Vastuu luonnon monimuotoisuudesta

Ympäristöministeriön teettämän tuoreen tutkimuksen mukaan yli 90 prosenttia suomalaisista pitää luontoa tärkeänä ja uskoo sen lisäävän hyvinvointia. Lisäksi noin 80 prosenttia vastanneista kokee luonnon kantokyvyn turvaamisen yhteiskuntamme keskeiseksi tehtäväksi. Luonnon geneettinen monimuotoisuus on osaltaan vakuutus, joka mahdollistaa nopeamman sopeutumisen ilmaston tai muiden olosuhteiden muuttuessa. Geneettisessä monimuotoisuudessa piilee myös korvaamattomia aarteita lääketieteen ja biokemian sovelluksiin. Esimerkiksi suomalaisen biotalouden arvonalisältään korkein potentiaali piilee ksylitolin tapaisissa metsäluonnon biokemiallisten löydösten hyödyntämisessä.

Meidän on suojeltava luonnon monimuotoisuutta ja käytettävä luonnonvaroja kestäväällä tavalla, jotta voimme turvata tuleville sukupolville elämän edellytykset ja hyvän ympäristöön. Luonnon monimuotoisuuden ylläpitoa ja suojelua tarvitaan, sillä monet elinympäristöt ovat uhanalaistuneet.

3.1. Suot

Tehokkain tapa turvata soiden monimuotoisuus on niiden suojeleminen. Yli puolet Suomen alkuperäisestä suoalasta on kuitenkin jo menettänyt luonnontilansa. Suoluontomme tilaa on heikentänyt laajamittainen ojitaminen metsänkasvatusta varten, turpeen nosto sekä pellonraivaus.

Olemme olleet pitkään myös siinä uskossa, että metsäojituksesta ei aiheutuisi pitkäaikaisia muutoksia ravinteiden huuhtoumissa vesistöihin. Suomen ympäristökeskuksen ja Luonnonvarakeskuksen tutkimuksissa on kuitenkin havaittu valumavesien ravinnepitoisuuksien olevan sitä suuremmat mitä enemmän suon ojituksesta on kulunut aikaa. On siis korkea aika ryhtyä aktiivisiin toimiin.

Suoluontoa luonnontilaiseksi ennallistamalla parannamme lajien elinympäristöjen ja luontotyyppien laatua ja sitä kautta voimme vaikuttaa uhanalaiskehitykseen. Yksi merkittävä tavoite soiden ennallistamisessa on lisäksi ilmastonmuutoksen hillitseminen. Soilla on merkittävä ja erityinen rooli ihmisille myös niin marjastuksen, virkistyskäytön, retkeilyn kuin ainutlaatuisten elämystenkin lähteenä.

- Soiden suojelualueen verkostoa laajennetaan merkittävästi lisäämällä suojelun piiriin valtakunnallisesti arvokkaita suoalueita

- Luodaan edellytykset sille, että lanta ohjautuu karjatilallisille kustannusneutraalisti biokaasun ja kierrätysravinteiden tuotantoon siinä määrin kuin peltolevitys ylittäisi kasvien ravinnetarpeen. Tämän ansiosta uusia peltoja ei tarvitsisi raivata enää lannan levittämistä varten.
- Luodaan edellytykset sille, että uusia ojitettuja talousmetsiä ei enää synny arvokkaille suoalueille.
- Ennallistetaan hukkaojikot luonnontilaisiksi soiksi vuoteen 2025 mennessä.
- Energian lähteinä olleet turvesuot ennallistetaan luonnontilaan, kun niiden hyödyntäminen loppuu.

3.2. Metsät

Metsien suojeluohjelma Metso on tuottanut hyviä tuloksia Etelä-Suomen arvokkaiden metsäkohteiden vapaaehtoisessa suojelussa. Ohjelman tavoitteena on suojella 96'000 hehtaaria vuoteen 2025 mennessä. Tavoitteen saavuttamiseksi on suojeltava keskimäärin noin 3'900 hehtaaria vuodessa. Vuonna 2017 Metson puitteissa suojeltiin 3'388 hehtaaria metsää. Tuleville vuosille hallitus on turvannut ohjelmalle rahoituksen, jolla pysytään 2025 tavoitteen mukaisella polulla. Pian on aika katsoa pidemmälle tulevaisuuteen. Mitkä pitäisi olla suojelutavoitteet 2025 jälkeen? Pitäisikö Metso-ohjelmaan kuulua muutakin kuin nykyisin ohjelmaan hyväksyttävät metsätyypit? Pelkkä hehtaarikohtainen tarkastelu ei riitä, vaan tavoitteena tulisi olla saada vapaaehtoisien Metson piiriin luontoarvoiltaan merkittävimmät kohteet.

- Aloitetaan METSO-ohjelman vuoden 2025 jälkeisen laajentamisen mahdollisuuksien kartoittaminen seuraavalla hallituskaudella. Vapaaehtoisen METSO-ohjelman malli laajennetaan koskemaan kaikkia elinympäristöjä.
- Valtion metsien käytössä varmistetaan tasapaino virkistys- ja matkailuarvon sekä puunkäytön välillä. Tähän kiinnitetään erityisesti huomiota kansallispuistojen sekä valtakunnallisesti merkittävien virkistys-, retkeily- ja matkailualueiden välittömässä läheisyydessä.

Myös tulevaisuudessa pitää olla tilaa erilaisille metsänkasvatusmetodeille. Jossain elinympäristöissä avohakkuut ovat paras keino varmistaa metsän uusiutuminen. Suopohjaiset metsät haihduttavat maaperän vettä kasvaessaan. Tällaisten metsien avohakkuut johtavat usein maaperän veden pinnan nousemiseen niin, että uuden metsän istutus vaatii ojen uudelleen kaivamisen. Väärin tehtynä tämä aiheuttaa huomattavia ravinnepestöjä vesistöihin. Suopohjaisten metsien osalta aletaan saamaan ensimmäisiä kokemuksia jatkuvasta kasvatuksista, minkä ansiosta metsä haihduttaa vettä jatkuvasti eikä maaperä vety niin paljon, että uusia ojituksia tarvittaisi.

- Suopohjaisten metsien ojitusta rajataan välttämättömään minimiin ravinnevalumien estämisen kannalta tärkeimmillä alueilla ja tuetaan kunnostusojituksen vesiensuojeluratkaisujen parantamista. Selvitetään, missä määrin jatkuva kasvatus ja muut menetelmät voisivat toimia ratkaisuna ja päivitetään tarvittaessa metsänhoito-ohjeet ja tukiehdot tukemaan tätä tavoitetta.

3.3. Vesistöt

Vaelluskalojen ja muiden virtavesien elävien lajien kulku elin- ja lisääntymisalueille ja vaelluskalakantojen elvyttäminen on mahdollistettava nykyistä paremmin. Kalastus on monelle suomalaiselle rakas harrastus ja aluetaloudelle ja matkailulle suuri mahdollisuus. Harrastuksen turvaamiseksi myös tuleville sukupolville tulisi kalastuksen olla kestävällä pohjalla ja salakalastukseen puuttua määrätietoisesti.

Valtakunnallisen energiatalouden kannalta merkityksensä menettäneet sadat pienet vesivoimapaadat aiheuttavat usein kohtuutonta haittaa kalastukselle estäessään vaelluskalojen nousun.

- Lähtökohtana tulee olla, että vaelluskalakantoja tuetaan ja toteutetaan nykyaikaisia kalatalousvelvoitteita myös vanhojen pienissä padoissa. Jaetaan tilanteesta riippuen muutosten kustannuksia hanketukien kautta.

4. Kiertotalous on elintaso ilman luonnonvarojen liikakäyttöä

Mikä yhdistää ratkaisuja, joiden avulla ihmiskunta voi vaurastua ilman, että tuhoamme kohtuuttomasti luontoa, otamme liiallisen riskin polttamalla hiiltä ilmaan tai pilaamme vesistömme?

Yhdistävä tekijä on energian ja materiaalien kierrättäminen. Se voi olla helteiden lämmön keräilyä kaukokylmä-putkiston avulla kodeistamme kaupungin alle lämpövesivarastoon. Se voi olla apatiittikaivosten fosforin korvaamista kierrättämällä ravinteita lannasta. Se voi olla metallin ja muovien kierrätystä, jotta maaperää tarvitsee louhia vähemmän ja uusiutumattomia luonnonvaroja riittää lastenlapsillekin. Se voi myös olla muovin korvaamista kestävästi metsien kasvun lisäämiseen perustuvan metsätalouden synnyttämällä biotaloustuotteilla. Suljettuun kiertoon emme pääse, mutta sitä kohti on syytä pyrkiä. Kaikkiaan jäte on tulevaisuudessa resurssi eikä ongelma.

Kiertotalous edellyttää ennen kaikkea ajattelutavan ja asenteiden muutosta. Kertakäyttökulutusta ja hukkaa on saatava vähennettyä ja resurssien käyttöä järkevöitettyä. Roskaantumisen ehkäisyssä vaikuttavat (ihmisten omien asenteiden lisäksi) erityisesti jätehuollon toimivuus, muovin käytön vähentäminen ja kierrätyksen tehostaminen sekä esimerkiksi puuttuminen vesistöihin unohtuneisiin haamuverkkoihin sekä lumen kaatoon jälle.

Kiertotalous saadaan liikkeelle valmiilla vahvuuksillamme kuten nopeilla kokeiluilla ja markkinavoimilla. Olemme jo yksi johtavista maista energiatehokkuuteen liittyvissä teknologioissa ja insinööriosaisamisessa. Lainsäädännöllisen toimintaympäristön on mukauduttava vahvemmin kiertotalouden vauhdittajaksi.

Toimenpiteitä tarvitaan erityisesti biojätteiden, tekstiilijätteen ja muovin parempaan kierrätysasteeseen. Kierrätyksen on oltava mahdollisimman vaivatonta, mikä edellyttää esimerkiksi kierrätyspisteiden lisäämistä. Silti keskeisempää on luoda käyttömahdollisuuksia kierrätykseen päätyville materiaaleille. Kierrätysmateriaalien ja -tuotteiden käyttöä tulee edistää esimerkiksi julkisissa hankinnoissa.

- Muovituotteita korvataan vähemmän haitallisilla tuotteilla, muovin kierrätettävyyttä parantaa ja kierrätykseen kelpaamattomat muovilaadut (musta muovi) kieltää.
- Euroopan unionin tulee tehdä yhteinen päätös, jolla kielletään jätemuovin vieminen unionin ulkopuolelle pois lukien tilanteet, joissa voidaan osoittaa, että muovi päättyy kestävästi hyödynnettäväksi.

Kotitalouksien biojätteissä, elintarvike- ja metsäteollisuuden jätteissä sekä maatalouden biomassavirroissa on valtavat määrät ravinteita ja energiaa. Maataloutta lukuun ottamatta ravinteiden päätyminen vesistöihin on jo nyt pääosin tehokkaasti estetty, mutta se ei tarkoita, että kaupunkien ja teollisuuden jätteistä otettaisiin vielä läheskään kaikkea hyötyä irti. Sähköisen liikenteen rinnalla on tärkeä edistää kotimaisen biokaasun käyttöä, joka tukee samalla jätebiomassojen ja lannan prosessoinnin kannattavuutta eli nopeuttaa tätä kautta vesistöihin huuhtoutuvan ravinneylijäämän eliminoimista.

- Edistetään kotimaisen biokaasun käyttöä erityisesti raskaassa liikenteessä ja varmistetaan, että biokaasun tuotannon lopputuotteet tulevat hyödynnettyä esimerkiksi lannoitteina.

- Tarkastellaan autojen kaasukonversiotuen tarpeellisuutta nykyisen tuen päätyttyä kokemusten perusteella. Mahdollistetaan biokaasun tuotantoprosessin lopputuotteiden käyttö metsälannoitteena. Selkeytetään jätteiden määrittelyä siten, etteivät esimerkiksi vaadittavat jätteenkäsittelyluvat estä teollisuuden sivuvirtojen hyödyntämistä kiertotalouden mukaisesti.
- Jättemuovien päätyminen muualle kuin kierrätykseen tulisi päättyä 2020-luvulla ja kierrätykseen kelpaamattomat muovit korvata kierrätyskelpoisilla materiaaleilla.
- Säädetään kierrätyskelpoisen jätteen kaatopaikkakielto ja tiukennetaan kierrätyskelpoisen jätteen erilliskeräysvaatimuksia.
- Suositaan vähähiilistä rakentamista.

5. Vastuuseen kasvattaminen

Luonnon ja ympäristön hyvä tila vaatii selkeitä yhteisiä pelisääntöjä säädöksissä. Nämä yksin eivät tietenkään riitä.

Ehkä vielä olennaisempaa on ihmisen asenteet ja käyttäytyminen. Asenteet ja totutut tavat muotoutuvat usein jo varhaisessa vaiheessa, lapsuudessa ja kouluikäisenä. Ympäristökasvatuksen keskeisiä tavoitteita ovat kestävän elämäntavan mukaisten tietojen, taitojen ja asenteiden oppiminen sekä luontosuhteen vahvistaminen. Ympäristökasvatus luo perustaa kestävälle tulevaisuudelle.

Kulutustottumuksemme muuttuvat väistämättä tulevaisuudessa. Siirrymme yhä enemmän kiertotalouden mukaisiin tuotteisiin ja palveluihin kuten jakamistalouteen. Ymmärrämme, että ympäristön suojeleminen on avain uusien liiketoimintamallien syntymiseen.

Aikuisten esimerkki on korvaamaton ja tätä vaikutusta voidaan vahvistaa ottamalla ympäristökasvatus ja kestävä kehitys osaksi koko opetusta ja koulujen toimintakulttuuria. Nuoret ja tulevat sukupolvet ovat näin yhä ympäristötietoisempia.

- Kierrätys on jokaiselle suomalaiselle samanlainen itsestäänselvyys kuin hampaiden pesu
- Ympäristö- ja kestävän kehityksen kasvatus otetaan osaksi kaikkien opettajien perustutkintoja ja täydennyskoulutusta.
- Lisätään värikkäitä ja houkuttelevia roska-astioita kaupungeissa ja kunnissa. Nostetaan yhteiset roskatalkoot kunniaan.
- Kaikissa päiväkodeissa ja kouluissa opetetaan kierrätystä ja kestävän kehityksen toimintatapoja tuomalla ne osaksi arkea. Ympäristöystävällinen liikkuminen esimerkiksi julkisilla ja lihasvoimalla koetaan itsestäänselvytenä.
- Kunnat, kaupungit palkkaavat nuoria kesätyösetelein ympäristön siistijöiksi.
- Jokainen koululainen tietää mikä on ilmastonmuutos ja vesien rehevöityminen ja miten niitä voidaan ehkäistä.
- Kaikissa päiväkodeissa opetetaan kierrätystä ja kestävän kehityksen ajattelua tuomalla ne osaksi päiväkodin arkea.
- Ympäristövastuullisuus otetaan huomioon niin koulu- ja päiväkotirakennusten suunnittelussa kuin pihaleikeissä ja liikunnassa. Lähiluontoa hyödynnetään esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa yhä vahvemmin oppimisympäristönä.
- Kasvipohjaiset ruokavaliot ovat helposti saatavissa kouluissa ja työpaikoilla.
- Oppilaat saavat koko koulutuspolun ajan tietoa kasvisruuan myönteisistä vaikutuksista ja kasvisruoan valmistamista harjoitellaan yhä vahvemmin kotitaloustunneilla.